

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

ВОРОБИЙОВА ЛОЛІТА ВАЛЕРІЇВНА

УДК [001.9:37.091.33]:373(73:492:438)(Дальтон-план)

**РОЗВИТОК ІДЕЙ ДАЛЬТОН-ПЛАНУ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ
США, НІДЕРЛАНДІВ, ПОЛЬЩІ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України (м. Київ).

Науковий керівник: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Авшенюк Наталія Миколаївна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені
Івана Зязюна, завідувач відділу зарубіжних систем
педагогічної освіти і освіти дорослих (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Матвієнко Ольга Василівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри педагогіки і методики викладання
іноземних мов й інформаційно-комунікаційних
технологій (м. Київ);

доктор педагогічних наук, доцент
Мільто Людмила Олександрівна,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, професор кафедри педагогіки і
психології вищої школи (м. Київ).

Захист відбудеться 22 вересня 2021 р. о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Автореферат розіслано 21 серпня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сьогодення вирізняється суттєвими, подекуди радикальними, змінами в галузі шкільної освіти. Головним джерелом цих змін є сукупність викликів, перед якими постало суспільство: розвиток цифрових технологій та телекомунікаційних систем трансформує способи творення й передавання знання, формування навичок й умінь; динамічна економіка породжує попит на нові типи компетентностей, осучаснення форм підготовки, інструментів визначення індивідуального стилю навчання, темпу роботи над завданнями, залучення учнів до пізнавальної діяльності; перегляд суспільних цінностей сприяє усвідомленню учнями важливості саморозвитку, самоактуалізації, орієнтації на власні глибинні інтереси й прагнення максимально розкрити творчий потенціал, а також впевненості й відповідальності за освітні результати.

Згідно з дослідженням ОЕСР «Назад у майбутнє освіти: 4 сценарії ОЕСР для шкільного навчання» (2020 р.) у сучасному світі зростає потреба у розвитку компетентностей, необхідних для здобуття освіти в умовах спрощення доступу до інформації; актуалізації автономності навчання; запровадження змішаного навчання; переходу на альтернативні форми навчання; стрімкого поширення приватних закладів освіти різних типів.

Вихідні концептуальні положення щодо оновлення національних стандартів вітчизняної шкільної освіти та визначення стратегій її реформування зазначено у нормативних документах, зокрема Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.); «Державному стандарті загальної середньої освіти» (2020 р.), «Державному стандарті початкової освіти» (2018 р.), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» Кабінету Міністрів України (2016 р.) У них наголошується на важливості організації освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості учнів в умовах групової, командної та проектної діяльності. Розв'язання цих завдань умотивовує пошук нових підходів до налагодження співпраці педагога і учнів як рівноправних суб'єктів на засадах педагогіки партнерства, культури взаєморозуміння, діалогу, підтримки самоорганізації і самовизначення.

У контексті сучасних реалій і нагальних потреб українського суспільства в гуманізації освітнього процесу теоретична реконструкція і з'ясування історичної значущості Дальтон-плану в американській і європейській педагогіці не є випадковістю. У США та розвинених західноєвропейських країнах упродовж ХХ ст. зародилися й пройшли апробацію реформаторські педагогічні течії, засновані на вивченні фізіологічних і психологічних особливостей учнів, обов'язковому врахуванні їхніх інтересів, дбайливому відношенні до індивідуальних потреб.

Актуальність дослідження означеної проблеми поглибилася у зв'язку із запровадженням карантинних обмежень в умовах пандемії COVID-19, що за даними ЮНЕСКО у 2020/2021 н. р. спричинило закриття шкіл у 165 країнах світу та зміну умов здобуття освіти переважно в дистанційному та/або онлайн форматі для 1,5 млн. учнів. Оскільки організаційно-педагогічні умови Дальтон-плану передбачають збільшення часу на самостійну роботу учнів згідно з індивідуальним планом у власному темпі та зменшення кількості годин, відведених на класно-

урочний формат навчання, його ідеї є цінним джерелом розроблення підходів до виховання в учнів відповідальності за свою самопідготовку й саморозвиток, що набули нового значення в контексті пристосування до умов дистанційного навчання в асинхронному та синхронному режимах, а також соціалізації учнівської спільноти.

Наукова проблема, що стала предметом вивчення, передбачає багатоаспектний аналіз порівняльно-педагогічних та історико-педагогічних досліджень щодо стану її розробленості. У фундаментальних дослідженнях вітчизняних науковців відображено: різнопланові аспекти еволюції педагогічної науки і практики в історичній ретроспективі (Л. Березівська, В. Володько, І. Дичківська, А. Кузьмінський, О. Лавріненко, М. Левківський, Г. Міленіна, Л. Мільто, Г. Селевко, С. Сірополко, О. Сухомлинська, О. Тринус та ін.); тенденції розвитку шкільної освіти у зарубіжних країнах (О. Заболотна, К. Корсак, Н. Лавриченко, О. Локшина, М. Лещенко, О. Пермякова, О. Першукова, А. Сбруєва, М. Чепіль та ін.); вплив реформаторської педагогіки на розвиток української педагогічної думки (О. Квас, Н. Кравцова, Т. Кравцова, Л. Лисенко та ін.); взаємодія учасників освітнього процесу в межах педагогіки співробітництва (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Сухомлинський та ін.). Наукові розвідки А. Алексюка, Л. Базиль, Ю. Великдана, Є. Коваленко, В. Липинського, М. Петречко, М. Фіцули та ін. присвячено характеристиці Дальтон-плану як нової педагогічної технології навчання в США першої половини ХХ ст.

Аналіз наукової літератури свідчить про суттєвий доробок зарубіжних науковців щодо упровадження Дальтон-плану в дошкільну та шкільну освіту (Г. Безуден (H. Besuden), П. ван дер Плог (P. van der Ploeg), О. Гусєва, К. Дріас (K. Dryjas), М. Ірвін (M. Irwin), Є. Левандовська (E. Lewandowska), Р. Рьонер (R. Röhner), Е. Станіславська (E. Stanisławska), С. Тайтельбаум (S. Teitelbaum), Ф. Хатфілд (F. Hatfield), М. Хольт (M. Holt); змістового наповнення та характеристики наукової концепції Х. Паркхерст про індивідуалізоване навчання (В. Боумен (W. Bowman), Г. Бусвел (G. Buswell), М. Деркін (M. Durkin), Е. Джекман (E. Jackman), Л. Дуглас (L. Douglas), Х. Дуглас (H. Douglass), Є. Дьюї (E. Dewey), Дж. Едварс (J. Edwards), Ф. Йелдхам (F. Yeldham), Т. Коркоран (T. Corcoran), Г. Ровід (H. Rowid), С. Семель (S. Semel), М. Харгрейв (M. Hargrave) та ін.).

Водночас, студіювання наукових, документальних і архівних джерел дає підстави стверджувати, що системне вивчення проблеми розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів та Польщі не було предметом окремого дослідження.

Аналіз досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці дав змогу виявити низку суперечностей, зокрема між:

- запитом українського суспільства на високоосвічених, відповідальних, самостійних, творчих громадян і недовершеністю підходів вітчизняних загальноосвітніх закладів до формування відповідного освітньо-виховного середовища на концептуальному, змістовому й процесуальному рівнях;

- світовими тенденціями інтенсивного розвитку альтернативної шкільної освіти на засадах гуманізму, плюралізму, інклюзії, інтеграції, поваги до особистості кожної дитини і недосконалим рівнем організаційно-педагогічного й навчально-

методичного забезпечення освітнього процесу, спрямованого на індивідуалізацію навчання, в українській системі шкільної освіти;

– необхідністю оновлення форм, методів, технологічного інструментарію навчання у закладах загальної середньої освіти України в контексті реалізації концепції НУШ, надання більшої автономії вчителю та домінуванням традиційної класно-урочної форми навчання у вітчизняних загальноосвітніх школах;

– об'єктивною потребою ґрунтовного аналізу конструктивних ідей зарубіжного досвіду впровадження Дальтон-плану в шкільну та дошкільну освіту США, Нідерландів, Польщі та недостатнім рівнем його систематизації й узагальнення в українській теорії й практиці.

Актуальність проблеми дослідження, її суспільно-педагогічне значення, недостатнє вивчення у вітчизняній порівняльній педагогіці, а також необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертації: **«Розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України в межах комплексного дослідження «Моніторинг якості педагогічної освіти» (РК № 0116U001466). Тему дисертації затверджено вченою радою (протокол № 10 від 25 листопада 2010 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 25 січня 2011 р.).

Об'єкт дослідження – Дальтон-план як історико-педагогічний феномен (явище) в шкільній освіті зарубіжних країн.

Предмет дослідження – становлення і розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі.

Мета дослідження – на основі цілісного порівняльно-педагогічного аналізу розвитку Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі виявити конструктивні ідеї зарубіжного досвіду та розробити рекомендації щодо можливого творчого їх використання у реформуванні загальної середньої освіти України.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети дослідження визначено основні завдання дослідження:

1) Вивчити базові поняття дослідження та розкрити сутність і принципи Дальтон-плану.

2) Здійснити ретроспективний аналіз становлення і розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі у ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

3) Схарактеризувати особливості впровадження ідей Дальтон-плану в контексті модернізації шкільної освіти США, Нідерландів, Польщі.

4) Визначити перспективні напрями поширення ідей Дальтон-плану в міжнародному освітньому просторі.

5) Окреслити рекомендації щодо творчого використання конструктивних ідей та історичного досвіду зарубіжних країн упровадження елементів Дальтон-плану в умовах сучасного реформування шкільної освіти України.

Концептуальна ідея дослідження. В основу наукового пошуку покладено розуміння Дальтон-плану як значущого історико-педагогічного явища, що

зародилося у річищі філософії прагматизму, конструктивізму, прогресивізму й експерименталізму на початку ХХ ст.. Дальтон-план передбачає систему організації навчально-виховної роботи в школі, що заснована на індивідуальному навчанні (за С. Гончаренком), та спрямована на забезпечення особистісного розвитку учнів і їх соціального досвіду за рахунок оволодіння навичками співпраці, відповідальності, самостійності в навчально-пізнавальній діяльності. Зміна антропологічних засад педагогіки, актуалізація ідей дитиноцентризму, теорій і концепцій особистісно-розвиваючого виховання та гуманістичного практико-орієнтованого підходу до навчання учнів на сучасному етапі реформування вітчизняної шкільної освіти спонукає до критичного осмислення педагогічної спадщини Дальтон-плану, що вплинув на розвиток освітньої теорії і практики в різні історичні періоди та має суттєвий потенціал дидактичної альтернативи. Вивчення конструктивних ідей зарубіжного досвіду впровадження Дальтон-плану в заклади загальної середньої освіти США, Нідерландів, Польщі дозволить визначити можливості їх продуктивного використання у процесі розбудови системи шкільної освіти України.

Методологічну основу дослідження становлять філософські положення теорії наукового пізнання, взаємозв'язку й взаємозумовленості конкретних історичних умов з педагогічними реаліями, що передбачають системний, багатовимірний підхід до дослідження явищ і процесів; діалектичні принципи: науковості, системності й об'єктивності, детермінізму й історизму, що є основою для визначення об'єкта, предмета, завдань, методів наукового пошуку. Положення історії педагогіки та педагогічної компаративістики уможливили пошук теоретичних і практичних надбань упровадження ідей Дальтон-плану в системах шкільної освіти США, Нідерландів, Польщі та їх зіставлення з українськими реаліями. Врахування концептуальних положень *системного* (цілісне вивчення проблеми розвитку Дальтон-плану, його сутності та складових елементів), *історичного* (дослідження передумов й обґрунтування періодизації розвитку Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі), *аксіологічного* (розгляд еволюції Дальтон-плану в контексті трансформації цінностей в освіті на основі філософських течій гуманізму, прогресивізму, прагматизму), *прогностичного* (інтерпретація результатів ефективності впровадження ідей Дальтон-плану в закладах початкової і середньої освіти провідних країн світу та обережного ставлення до модифікації змісту Дальтон-плану), *міжкультурного* (важливість розуміння традицій шкільної освіти в умовах іншої культури та особливостей поширення ідей Дальтон-плану в різних країнах) наукових підходів зумовили об'єктивне вивчення соціокультурних й історико-педагогічних чинників розвитку Дальтон-плану та ефективне упровадження його ідей в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі впродовж ХХ – початку ХХ ст.

Теоретичну основу дослідження становлять основні положення сучасної філософії та методології освіти (І. Зязюн, М. Каку (М. Каку), В. Кремень, П. Фрейре (P. Freire) та ін.); провідні концепції освіти і навчання (В. Биков, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); положення націєвотворчих засад розвитку освіти (М. Вовк, С. Сірополко, Т. Усатенко, Г. Філіпчук та ін.); дидактики (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Дж. Дьюї (J. Dewey), А. Кузьмінський, С. Русова, Г. Сотська, Л. Хомич та ін.); методологічні основи компаративістики (Н. Авшенюк,

О. Локшина, О. Матвієнко, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.); теоретико-методологічні засади історії педагогіки (О. Аніщенко, Л. Березівська, С. Скульчик (S. Yekelchuk), О. Лавріненко, О. Сухомлинська, та ін.); положення педагогічної персонології (О. Гусєва, І. Дичківська, Д. Лагер (D. Lager), М. Левківський, Г. Міленіна, М. Петречко, Т. Поніманська, О. Тринус та ін.), теорії індивідуалізації навчання та альтернативної освіти (В. Володько, Е. Дьюї, О. Заболотна, У. Кілпатрік (W. Kilpatrick), Є. Левандовська, М. Монтесорі (M. Montessori), І. Унт та ін.).

Для розв'язання визначених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих **методів дослідження**: *теоретичні*: семантико-термінологічний для обґрунтування поняттєво-категорійного апарату дослідження; метод теоретичного узагальнення для визначення ідей та принципів Дальтон-плану; конкретно-пошуковий для теоретичного аналізу та систематизації архівних й інших автентичних джерел; порівняльно-педагогічний для зіставлення історико-педагогічних явищ, подій та фактів соціокультурного життя у США, Польщі, Нідерландах, Україні; проблемно-хронологічний для розгляду розвитку реформаторської педагогічної думки в динаміці, аналізу еволюції Дальтон-плану впродовж ХХ ст. – на початку ХХІ ст. та виокремлення періодів; персонологічно-біографічний для вивчення та аналізу внеску представників «прагматичної педагогіки» Д. Дьюї, М. Монтесорі, Х. Паркхерст у розвиток ідей Дальтон-плану; методи екстраполяції та прогностики для обґрунтування положень щодо осмислення історичного досвіду та впровадження ідей Дальтон-плану в практику сучасних альтернативних закладів освіти України та зарубіжжя; *емпіричні*: інтерв'ю, бесіди з експертами й вчителями під час ознайомлювального візиту до Дальтон-школи (школа-матір) в м. Нью-Йорк, США у 2012 р. та роботи в архівах США, України; *статистичні*: верифікація отриманої інформації шляхом зіставлення даних, оприлюднених у різних наукових джерелах.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період ХХ століття та початок ХХІ століття. *Нижня хронологічна межа* – початок ХХ століття – аргументована зародженням ідей Дальтон-плану в умовах інтенсивного розвитку реформаторської педагогіки у США та країнах Західної Європи; активною експериментальною діяльністю з індивідуалізованого навчання учнів фундаторки Дальтон-плану Х. Паркхерст упродовж 1905–1920 рр. та заснуванням нею у 1919 р. першої Дальтон-школи в м. Долтон (шт. Массачусетс, США). *Визначення верхньої хронологічної межі* – початку ХХІ століття – умотивоване створенням міжнародної асоціації Дальтон Інтернешнл в 2001 р., що нині об'єднує понад 200 шкіл у 15 країнах світу (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Корея, Нідерланди, Польща, США, Тайвань, Чехія, Чилі, Японія тощо) з метою поширення ідей Дальтон-плану в міжнародному освітньому просторі.

Ґрунтовний та усебічний розгляд проблеми обумовлює можливість виходу за визначені в роботі хронологічні межі.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Сполучених Штатів Америки, оскільки це країна походження й безперервного послідовного розвитку Дальтон-плану впродовж ста років; основні акценти зроблено на дослідженні специфіки впровадження ідей Дальтон-плану в Польщі та Нідерландах, як активних членів міжнародної асоціації Дальтон Інтернешнл та осередків сприяння розвитку

шкільної освіти за Дальтон-планом шляхом міжнародного обміну досвідом й інноваціями.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано 413 джерел, з-поміж них 167 – іноземними мовами, зокрема: *законодавчі та нормативно-правові документи* (акти, закони, накази, положення, правила, програми, конституція Дальтон-школи тощо); *документальні архівні матеріали із фондів* Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, ф.166 «Міністерство освіти України» (опис № 2 справи: № 546, № 900-901, № 1206, № 1212); Архіву Університету Вісконсін в м. Стівенс Поїнт, США (“Helen Parkhurst Papers” Collection 5 (Box 11, Folder 5; Box 14; Box 17; Photo Lots, Lot 16-18)); Національного архіву Сан-Франциско в м. Сан-Бруно, США (ф. Panama Pacific International Exposition. U.S. Customs Service. “Historic Photo Archive” (Box 3, Vol. 4-B, Folder 35)); Публічної бібліотеки м. Сан-Франциско, США, (ф. “PPIE” (Box M 4, Folder PPIE Foreign Comissions: Europe, Folder PPIE Foreign Comissions: Mediterranean and Balkan States, Folder PPIE Foreign Participation)); *матеріали науково-періодичних видань* України, США, Польщі, Нідерландів (журнали та газети, що висвітлювали досвід впровадження Дальтон-плану, перспективи його розвитку у вітчизняній і зарубіжній освіті); філософські, педагогічні, психологічні, соціологічні *наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених*; довідникові статті *словників та енциклопедичних видань*; матеріали конференцій, інформаційні матеріали і проспекти закладів освіти та Дальтон-асоціацій; інформаційні ресурси мережі Інтернет, у тому числі спеціальні відеоматеріали про діяльність Дальтон-шкіл у зарубіжних країнах.

Організація дослідження. Науковий пошук здійснювався впродовж 2009–2020 рр. й охоплював три етапи.

На *першому* етапі (2009–2011 рр.) здійснено теоретичне осмислення проблеми дослідження, обґрунтовано методологічні засади, науковий апарат та програма дослідження; проаналізовано сутність і зміст ключових понять, сформовано поняттєво-категорійний апарат, вивчено джерельну базу, здійснено бібліографічний аналіз та первинну обробку дослідницьких матеріалів з проблем індивідуалізованого навчання, альтернативної освіти, реформаторської педагогіки.

На *другому* етапі (2012–2016 рр.) проаналізовано генезу та розвиток ідей Дальтон-плану у зарубіжних країнах; систематизовано автентичні джерела з метою визначення особливостей, принципів, форм організації навчання в освітньому середовищі Дальтон-шкіл; виявлено тенденції розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі; здійснено апробацію результатів дослідження на міжнародних науково-практичних конференціях України і зарубіжжя.

На *третьому* етапі (2017–2021 рр.) узагальнено результати наукового пошуку, сформульовано загальні висновки, обґрунтовано рекомендації щодо перспектив творчого застосування конструктивних ідей зарубіжного досвіду в системі шкільної освіти України, впроваджено результати дослідження у практику вітчизняних закладів вищої освіти, підготовлено рукопис дисертації та автореферату.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено комплексний

порівняльний аналіз розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі; *розкрито* сутність Дальтон-плану як педагогічної технології, що характеризується: концептуальністю (філософський, педагогічний, психологічний концепти), системністю (логічна послідовність і цілісність освітнього процесу, взаємозв'язок між усіма складовими: Дім, Завдання, Лабораторія), ефективністю (100% випускників вступають до закладів вищої освіти) управлінням, відтворюваністю (успішне впровадження в інших однотипних навчальних закладах в різних соціокультурних умовах); базується на принципах (свободи, самостійності, співробітництва); реалізується за допомогою спеціальних форм навчання (навчальне заняття у класі, колективний урок, лабораторне заняття; передбачає наявність організаційних умов (матеріальне забезпечення, правила поведінки, готовність учителя до зміни своїх функцій); *простежено* генезу й обґрунтовано періодизацію розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі упродовж XX ст. – початку XXI ст.; *виокремлено* три періоди (перший період – інноваційний (1915–1939 рр.); другий період – сталий дальтопланівський (1940–2000 рр.); третій період – євроконсолідаційний (2001 р.–дотепер) та *виявлено* особливості впровадження ідей Дальтон-плану в контексті модернізації шкільної освіти досліджуваних країн; *обґрунтовано* можливості творчого використання конструктивних ідей американського і європейського досвіду у процесі реформування початкової і загальної середньої освіти України;

– *уточнено* зміст основних понять дослідження, а саме: «індивідуальне навчання», «індивідуалізоване навчання», «педагогічна технологія», «альтернативна форма навчання», «Дальтон-план», «Дальтон-студент», «Дальтон-школа»;

– *подальшого розвитку* набули положення щодо ролі і значення ідей Дальтон-плану в розвитку реформаторської прагматичної педагогічної думки України і зарубіжжя;

– *до наукового обігу* введено дотепер невідомі і маловідомі в Україні архівні фактологічні матеріали, праці американських, нідерландських і польських дослідників з питань розвитку ідей Дальтон-плану у зарубіжних країнах упродовж XX ст. – на початку XXI ст.

Практичне значення отриманих результатів, одержаних на основі компаративного аналізу розвитку ідей Дальтон-плану у досліджуваних країнах аргументоване розробленням та апробацією навчально-методичних матеріалів у складі програми спецкурсу і методичних рекомендацій «Упровадження Дальтон-плану в систему шкільної освіти США та країн ЄС» для здобувачів вищої освіти різних рівнів за галуззю знань 01 «Освіта/Педагогіка», викладачів закладів вищої освіти з метою поглиблення знань про теорію й історію реформаторської педагогіки, альтернативні форми організації шкільного навчання зарубіжжя. Обґрунтовані науково-методичні рекомендації щодо можливості творчої реалізації інноваційних ідей американського й європейського досвіду впровадження елементів Дальтон-плану в Україні можуть бути використанні українськими науковцями в педагогічних, психологічних, порівняльних студіях, а також у процесі оновлення змісту дисциплін (історія педагогіки, педагогічна майстерність, порівняльна педагогіка). Матеріали дисертації слугують корисним джерелом для вдосконалення професійної компетентності та професійного розвитку науково-педагогічних і

педагогічних працівників. Фактологічні дані й теоретичні узагальнення дисертації можуть бути використані здобувачами вищої освіти для підготовки рефератів, курсових і дипломних робіт.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 27/04-а від 10.02.2020 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 523 від 02.04.2020 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 1-23/105 від 21.02.2020 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/8-1 від 19.02.2020 р.)

Апробація одержаних результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорено і схвалено на науково-практичних масових заходах різного рівня, з-поміж яких: *міжнародні науково-практичні конференції*: «Динаміка наукових досліджень «2004» (м. Дніпро, 2004 р.); «Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців у контексті Болонської декларації» (м. Кривий Ріг, 2010 р.); «Сталий розвиток промисловості та суспільства» (м. Кривий Ріг, 2012 р.); «Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців в контексті євроінтеграційних освітніх процесів» (м. Кривий Ріг, 2013 р.); «Тенденції розвитку психології та педагогіки» (м. Київ, 2017 р.); «Інноваційні методи та технології викладання: Найновітніше в європейській освітянській практиці» (м. Ченстохово, Польща, 2019 р.); «Використання ІТС та інноваційні практики роботи», (м. Ченстохово, Польща, 2019 р.); «Стратегії вищої освіти для технологічних інновацій в глобальному контексті зміни соціальних потреб» (м. Варна, Болгарія, 2019 р.); *всеукраїнські науково-практичні конференції*: «Проблеми та перспективи викладання іноземних мов у вищому технічному навчальному закладі у контексті трансформації вищої освіти України до Європейського науково-освітнього простору» (м. Кам'янське, 2007 р.), «Проблеми та перспективи викладання іноземних мов у контексті трансформації вищої освіти України до Європейського науково-освітнього простору» (м. Кам'янське, 2008 р.), «Ключові аспекти розвитку науки, культури та суспільства у ХХІ сторіччі» (м. Донецьк, 2010 р.), «Лінгвістичні студії» (м. Кривий Ріг, 2011 р.); *звітні науково-практичні конференції* Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ, 2009–2011 рр.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 16 наукових працях, з-поміж яких: 5 статей в наукових фахових виданнях України; 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях; 1 методичні рекомендації; 1 навчальна програма; 7 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, списку використаних джерел (413 найменувань, з них 167 іноземними мовами) та 11 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінка друкованого тексту, основний зміст викладено на 180 сторінках. Робота містить 11 таблиць та 2 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено об'єкт, предмет і методи дослідження; сформульовано мету й завдання дослідження; представлено методологічні й теоретичні його основи; аргументовано наукову новизну та практичне значення; подано відомості про джерельну базу дослідження, апробацію і впровадження результатів дослідження; представлено дані про публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади розвитку ідей Дальтон-плану в науково-педагогічному дискурсі»** – проаналізовано стан опрацювання проблеми розвитку ідей Дальтон-плану в науковій літературі та архівних документах; схарактеризовано базові поняття дослідження; визначено сутність і принципи Дальтон-плану як педагогічної технології організації шкільного навчання; розкрито соціокультурні й педагогічні передумови розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі упродовж ХХ – на початку ХХІ ст., визначено його основні періоди.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових праць вітчизняних (А. Алексюк, Л. Базиль, Ю. Великдан, Є. Коваленко, А. Кузьмінський, М. Левківський, В. Липинський, М. Петречко, М. Фіцула та ін.) і зарубіжних (Г. Безуден, П. ван дер Плог, К. Дріас, М. Ірвін, Б. Індрані, Є. Левандовська, Р. Рьонер, Е. Станіславська, С. Тайтельбаум, Ф. Хатфілд, М. Хольт та ін.) учених дало підстави дійти висновку, що необхідність дослідження проблеми розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі зумовлена потребами педагогічної науки, освітньої практики й запиту українського суспільства. З'ясовано, що більшою мірою українські, американські й європейські науковці досліджували історико-педагогічні, філософські й дидактичні аспекти становлення й розвитку Дальтон-плану як історико-педагогічного феномену. Однак цілісне дослідження проблеми теорії і практики упровадження ідей Дальтон-плану в американські, польські, нідерландські заклади початкової та загальної середньої освіти не здійснювалося.

Відкритими для наукової дискусії є питання змістового наповнення поняттєво-категоріального апарату дослідження, зокрема понять: «індивідуальне навчання», «індивідуалізоване навчання», «педагогічна технологія», «альтернативна форма навчання», «Дальтон-план», «Дальтон-студент», «Дальтон-школа» в українському і зарубіжному контекстах. Встановлено, що поліфункціональність і багатоаспектність цих понять зумовлює розбіжності у підходах до обґрунтування концептуальних та організаційно-педагогічних засад упровадження Дальтон-плану у шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі й Україні. Аналіз категорії «Дальтон-план» в довідково-енциклопедичній і науково-педагогічній літературі уможливив висновок про відсутність серед науковців єдиної думки щодо сутності Дальтон-плану, який розглядають як педагогічну технологію, систему, форму або метод навчання. Водночас, науковці погоджуються, що Дальтон-план – це організація навчального процесу, що базується на трьох принципах: свобода (інтелектуальна; свобода пересування, без обмежень академічного часу; свобода у виборі джерел інформації), співробітництво (взаємодія в роботі малих груп та індивідуальній роботі учня та вчителя) та самостійність (вибір учнем рівня самостійності пізнавальної діяльності та траєкторії свого розвитку, самостійність дій в прийнятті рішень та

відповідальності за свій вибір), які об'єднані принципом гуманізму (моральний принцип, на якому ґрунтується гуманізація навчально-виховного процесу, центром якого є дитина). Зазначені принципи сприяють пристосуванню темпу навчання до можливостей учнів, привчаючи їх до самостійності, розвитку ініціативи, пошуку раціональних методів роботи, формуванню почуття відповідальності за виконання завдань згідно з прийнятими зобов'язаннями.

Встановлено, що Дальтон-план, авторства педагога-гуманіста Х. Паркхерст акумулював оригінальні ідеї прагматичної педагогіки Дж. Дьюї, методу проектів В. Кілпатрика з інноваційними технологіями експериментальної педагогіки М. Монтесорі. Прагматична педагогіка Дж. Дьюї, що займає визначне місце серед педагогічних теорій реформаторської педагогіки ХХ ст., заснована на баченні нового прогресивного шляху розвитку американської школи, концепція якої передбачає не лише трансляцію знань, а й виявлення та розвиток творчих інтересів і можливостей учнів, стимулювання їх самостійної продуктивної навчальної діяльності. Самостійна діяльність учнів, яка наочно висвітлила значення їхніх індивідуальних особливостей, можливостей, інтересів та необхідність вивчення цих аспектів призвела до актуалізації проблеми індивідуалізації навчальної діяльності учнів. Розвиваючи пізнання закономірностей розвитку дитини та управління формуванням особистості, орієнтуючись на психологічні й фізичні особливості молодших школярів, Х. Паркхерст разом з М. Монтесорі працювали над вдосконаленням якості шкільної освіти.

Виявлено й охарактеризовано універсальні організаційно-педагогічні засади реалізації Дальтон-плану в шкільній освіті. Традиційна структура Дальтон-школи складається з трьох компонентів, що становлять основу дальтопланівської освіти: «Дім», «Завдання», «Лабораторія». «Завдання» уособлюють змістовну основу системи навчання, у кожному з яких визначається проблема для вивчення. Завдання сформульовані за рівневим принципом. Превалюють завдання дослідницького характеру з постановкою експерименту, розробленням проекту, що відображає творчий і практико орієнтований характер навчання. Виконання завдання перевіряється вчителем індивідуально без формального оцінювання, оскільки відзначається факт і рівень виконання завдань кожним учнем. Зміст завдання і терміни їх виконання мають чітко усвідомлюватися кожним учнем. «Лабораторія» – це час в розкладі учня, що відведений для самостійної роботи над завданням, а також для участі в навчальних заняттях. «Дім» відображає умови, наближені до домашніх, а саме: свобода перебування (наявність місця, де учневі комфортно працювати), свобода вибору того, з ким виконувати роботу, наявність групи консультантів тощо. Вчитель спільно з учнями розробляють правила поведінки для ефективної взаємодії, які не обмежують свободу і благополуччя кожного.

З'ясовано, що визначальними умовами реалізації педагогічної технології Дальтон-плану є належне матеріальне забезпечення (організація освітнього середовища, що придатна одночасно для вільного спілкування учнів у групі та індивідуальної роботи; постійний доступ до джерел інформації в класі та бібліотеці; безперешкодний доступ до спеціально обладнаних кабінетів з устаткуванням; великий масив різноманітних дидактичних матеріалів) та готовність учителя до зміни своїх функцій (сформована методична компетентність, яка дозволяє

виконувати роль наставника, консультанта, тренера, фасилітатора; ефективно взаємодіяти з групою та індивідуально з кожним учнем; стимулювати процес самостійної пізнавальної діяльності учнів та колективне співробітництво у групах). Обґрунтовано умовну лінійну періодизацію, яка засвідчила відносно сталий розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі починаючи з першої чверті ХХ ст. й донині, з певним періодом стагнації (1934–2000 рр.), що зумовлений несприятливим соціально-політичним становищем (переважно пов'язаний з пануванням тоталітарних режимів) у Польщі. Обґрунтована лінійна періодизація, не передбачає періоди, які мають рівне історичного значення, є рівнозначними за своїми масштабами, проміжками часу та глибиною історичних процесів.

У другому розділі – **«Упровадження ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі»** – розкрито організаційно-структурні особливості американської Дальтон-школи, виявлено показники розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті Нідерландів і Польщі в різних історичних, соціальних та культурних умовах цих країн.

На підставі опрацювання дотепер невідомих і маловідомих в Україні архівних джерела у процесі дослідження розвитку ідей Дальтон-плану в США виокремлено й схарактеризовано два періоди його еволюції. Перший період – становлення (1910–1918 рр.) – у межах якого здійснювалося формування ідей Дальтон-плану та окреслення його складових компонентів, експериментальне апробування основних принципів і організаційних умов в державній школі м. Долтон, шт. Массачусетс. Саме у 1910 р. Х. Паркхерст описала Лабораторний план – систему, призначену для реорганізації фізичної і соціальної структури та внесення змін у зміст шкільного навчання, а через 8 років відбулася перша повноцінна апробація цих ідей. Аналіз архівних матеріалів з унікальної історичної події – Панамо-Тихоокеанської міжнародної виставки, яка відбулася в м. Сан-Франциско в 1915 р. засвідчив факти про результативну співпрацю М. Монтессорі та Х. Паркхерст у цей період щодо запровадженні в шкільну освіту США елементів індивідуалізованого навчання, що стали визначальною умовою для формування зазначених ініціатив у вигляді спеціальної педагогічної технології Дальтон-плану.

Визначальною подією другого періоду – сталий дальтопланівський (1919 р.– дотепер) є відкриття Х. Паркхерст власної Дальтон-школи в м. Нью-Йорку за фінансової підтримки видатних бізнесменів, яка продовжує свою роботу в наші часи. З моменту заснування й донині класична Дальтон-школа в м. Нью-Йорк складається з таких закладів: «Малий Дальтон» (Little Dalton), в якому навчаються діти молодшого шкільного віку, та «Великий Дальтон» (Big Dalton) для учнів середньої та старшої шкіл. Дальтон-школа завдячувала суттєвій підтримці й популяризації Е. Рузвельт, яка захоплювалась діяльністю Х. Паркхерст та зробила вагомий внесок у покращення умов навчання та збільшення кількості учнівської спільноти. На підтвердження цього простежено динаміку зростання кількості учнівського контингенту та викладацького складу Дальтон-школи з моменту її заснування до початку ХХІ ст.. Так, у 1920 р. на 166 учнів нараховувалося 5 вчителів; натомість у 2018 р. учнівська спільнота збільшилася приблизно до

1300, а кількість педагогічного й адміністративного персоналу налічувала 115 працівників у старшій і середній школі.

З'ясовано, що структура середньої та старшої школи передбачає наявність семи підрозділів: адміністративного, академічного, спортивного, кураторського, медичного, технологічного та підрозділу соціальних проєктів. Навчальний процес за Дальтон-планом здійснюється у спеціально оснащених лабораторіях, призначених як для індивідуальних, так і групових практичних занять з предметів. Дальтон-школа в Нью-Йорку налічує понад десяток навчальних лабораторій для опанування математики, англійської мови та літератури, архітектури, історії, фотографії, іноземних мов, а також наукові та комп'ютерні лабораторії. Дальтон-школа, також є осередком шкільних об'єднань, спільнот, клубів, товариств. Динамічна та доброзичлива атмосфера шкільного середовища сприяє всебічному розвитку учнів, котрі цінують знання, переконані в тому, що дисципліна та відповідальність є основними чинниками отримання якісної освіти, яка в майбутньому слугуватиме не лише їх благополуччю, а й процвітанню суспільства.

На підставі вивчення законодавчого забезпечення розвитку шкільної освіти у США в досліджуваній період встановлено суголосність основних принципів та ідей Дальтон-плану державній освітній політиці, зокрема врахування ідей Дальтон плану, які полягають в індивідуалізації навчання, простежується в документі «Цілі 2000 року: Закон про освіту Америки», в якому зацентовано на розробленні індивідуальних освітніх програм, які б проєктувалися на основі ретельної діагностики потреб учнів. Також у Законі передбачається, що освіта має спиратися на «індивідуальні освітні контракти», що має безпосереднє відношення до дальтонської технології навчання, оскільки укладання контрактів з учнями є характерною ознакою організації освітнього процесу за Дальтон-планом.

Опрацювання автентичних джерел дає підстави до висновку про те, що Нідерланди, мають багаторічний досвід упровадження Дальтон-плану в дошкільну й шкільну освіту. Встановлено, що процес упровадження ідей Дальтон-плану у цій країні можна поділити на два періоди: перший період – сталий дальтопланівський (1924–2000 рр.); другий період – євроконсолідаційний (2001 р.–дотепер). У межах першого періоду впровадження ідей Дальтон-плану розпочалося у 1924 р. з відвідування групою нідерландських педагогів на чолі з Ф. Конштамом низки експериментальних Дальтон-шкіл у Великій Британії. А вже через чотири роки, у 1928 р., було відкрито першу Дальтон-школу на території країни. З того часу Дальтон-план системно зреалізовується в шкільній освіті Нідерландів. Цей період також визначається створенням у 1931 р. Нідерландської асоціації Дальтона з метою сприяння розвитку шкільній освіті, що базується на принципах Дальтон-плану. Свідченням високого рівня визнання інноваційного потенціалу ідей Дальтон-плану в розвитку шкільної освіти Нідерландів є ініціювання королевою Нідерландів Юліаною нагородження Х. Паркхерст орденом Оранських-Нассау у 1957 р. та присвоєння її ім'я школі в м. Роттердам.

Другий період характеризується утвердженням Нідерландів як осередку популяризації та поширення Дальтон-плану в європейських країнах. Початок євроконсолідаційного процесу в контексті розповсюдження педагогічної технології Дальтон-план, пов'язуємо із заснуванням 2001 р. міжнародної асоціації Дальтон

Інтернешнл. Ця організація ініціювала створення низки Дальтон-асоціацій у Австрії, Німеччині, Польщі та Чеській Республіці. Аналіз джерелознавчої бази з теми дослідження дозволяє стверджувати, що у переважній більшості початкових шкіл Нідерландів навчальний процес здійснюється на організаційно-педагогічних засадах і принципах Дальтон-плану. За даними міжнародної асоціації Дальтон Інтернешнл приблизно 5 % акредитованих шкіл в Нідерландах працюють за Дальтон-планом, їх чисельність сягає близько 50 закладів. Чинники стрімкого зростання кількості таких шкіл полягають в тому, що навчання вибудовано на принципах свободи, співпраці та найголовнішій характерній рисі, яка відрізняє Дальтон-план, – керованому бюджеті часу, який є в рівній мірі прийнятним для роботи як вчителів, батьків, так і учнів. Це виявляється у свободі щодо організації освітнього середовища школи, вибору освітньої концепції; налагодженні соціального партнерства й співпраці з іншими інституціями, громадою тощо.

Встановлено, що розвиток ідей Дальтон-плану в Польщі вирізняється нестабільним характером і умовно поділяється на три періоди: перший період – інноваційний польський (1925–1933 рр.); другий період – стагнації (1934–2006 рр.); третій період – євроконсолідаційний (2007 р.–дотепер). У межах першого періоду відбувалася активна фаза експериментального впровадження Дальтон-плану в польську дошкільну та шкільну освіту. Цей період тісно пов'язаний з ім'ям визначної постаті польського педагога-реформатора, дидакта, Я. Млодовської (1882–1934 рр.), яка була сподвижницею і популяризатором ідей Дальтон-плану. У 1925–1926 н. р. педагог експериментально запровадила адаптований до польської школи Дальтон-план в Державній учительській семінарії в м. Хелм. У наукових статтях, опублікованих у 1925–1933 рр., Я. Млодовська окреслила показники ефективності Дальтон-плану, зокрема: усунення пасивності та відчуття втоми учнів; подолання поверховості засвоєння знань; розширення можливостей для творчої роботи; формування необхідного соціального досвіду; формування вольових якостей характеру учнів; сприяння якісній інтеріоризації інформації та її трансформації у знання. На знак пошани видатного педагога Польська Дальтон асоціація проголосила 2021 р. – роком Я. Млодовської.

Другий період схарактеризований критичним ставленням та відмовою від Дальтон-плану в навчальному процесі, оскільки результати опрацювання наукових праць польських науковців засвідчили відсутність інформації про впровадження принципів Дальтон-плану в польській освіті. Визначальними подіями третього періоду є: приєднання польських педагогів до процесу впровадження та популяризації навчання за Дальтон-планом; кількісне та якісне зростання кількості закладів дошкільної і шкільної освіти, які вибудовують процес навчання за Дальтон-планом; створення Польської Дальтон-асоціації – єдиної офіційної установи в країні, уповноваженої міжнародною асоціацією Дальтон Інтернешнл для навчання, атестації та сертифікації педагогів, а також сертифікації закладів дошкільної і шкільної освіти. За даними Польської Дальтон-асоціації нині у Польщі 50 дитячих садків та 23 заклади шкільної освіти отримали сертифікат Дальтон-школи. Упродовж 2018–2020 рр. організовано понад 40 конференцій, присвячених розвитку ідей Дальтон-плану в межах співпраці з університетами, іншими освітніми установами та громадськими організаціями.

У третьому розділі – «Поширення ідей Дальтон-плану в Україні та зарубіжжі» – викладено результати аналізу впровадження ідей Дальтон-плану в Україні, визначено перспективи розвитку Дальтон-плану в українській школі; окреслено основні напрями поширення ідей Дальтон плану в міжнародному освітньому просторі.

Вивчення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (НУШ) (2016 р.) показало необхідність організації освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини. Зміни, насамперед, передбачені в організації просторово-предметного оточення, навчальних програмах та засобах навчання з широким використанням ІТ-технологій та мультимедії. НУШ також інтенсифікує групову, командну, проєктну діяльність в освітньому процесі. Проте, індивідуальна програма розвитку передбачена лише для учнів з особливими освітніми потребами на основі освітньої програми закладу для забезпечення індивідуалізації навчання та визначення конкретних навчальних стратегій і підходів. Відповідно до українського законодавства «дитина з особливими освітніми потребами» потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту, а відтак прослідковується обмеженість у створенні умов для усіх без виключення учнів щодо організації навчання за індивідуальною траєкторією, з урахуванням різнопланових особливостей та інтересів. Натомість організаційно-дидактичний потенціал ідей Дальтон-плану може бути корисний для подолання обмежень під час формування індивідуальної освітньої траєкторії навчання для задоволення потреб різнорідного учнівського контингенту.

Аналіз офіційних документів, аналітичних матеріалів, науково-методичної літератури дозволив з'ясувати, що зацікавленість українських освітніх діячів демократичними, прогресивними ідеями, які несуть в собі потужний позитивний потенціал розвитку освіти, а також науковими розробками з психології, психофізіології, психотехніки, інноваційними технологіями навчання учнів, призводить до появи низки нових типів шкіл та впровадженню альтернативних форм навчання, створюючи нову прогресивну національну систему виховання й освіти в Україні на початку ХХІ ст. Це спричинено трьома найсуттєвішими недоліками сучасної української школи: суб'єктивна система оцінювання, що базується лише на думці вчителя, травмує та впливає на зниження самооцінки учнів; невідповідність навчальної програми реаліям сьогодення та завданням соціалізації у сучасному суспільстві; механічне засвоєння матеріалу, відсутність процесу формування власного ставлення й критичного мислення, вміння дискутувати, висловлювати власні думки.

Встановлено, що в Україні Дальтон-план не мав прикладного значення до 2017 р. Українська альтернативна школа DEC life school вибудовує навчання, в якому простежується застосування таких ідей Дальтон-плану як: планування індивідуальної навчального графіка; створення індивідуального плану навчання для кожного учня; формування освітнього середовища за моделлю суспільства; налагодження співпраці учнів, вчителів, адміністрації школи та батьків; тьюторство. Результати виконаного дослідження свідчать, що творче використання прогресивних ідей та історичного досвіду впровадження елементів Дальтон-плану в

умовах модернізації шкільної освіти України має перспективи за умови максимального наближення до оригінальної Дальтонпланівської технології з урахуванням культурних традицій та особливостей України.

Виконаний аналіз поширення ідей Дальтон-плану в зарубіжних країнах на початку XXI ст. дає підстави стверджувати, що Дальтон-план – це перевірена часом педагогічна технологія, яка має успішний понад сторічний досвід упровадження в системи дошкільної і шкільної освіти в 15 країнах світу, а саме в: Австралії, Австрії, Гонконзі, Іспанії, Китаї, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Російській Федерації, Сенегалі, Словацькій Республіці, США, Туреччині, Чеській Республіці та Японії. Рушієм популяризації ідей Дальтон-плану в міжнародному освітньому просторі є асоціація Дальтон Інтернешнл, основними напрямками діяльності якої встановлено: дисемінація кращих практик досвіду упровадження Дальтон-плану; підготовка та сертифікація педагогічних працівників; акредитація Дальтон-шкіл та дитячих садочків; публікація науково-популярних періодичних видань, навчально-методичної літератури; організація і проведення науково-практичних масових заходів.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів порівняльно-педагогічного дослідження розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі з метою з'ясування можливостей творчого використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду в системі шкільної освіти України свідчить про досягнення мети і вирішення завдань дослідження та дає підстави для таких висновків:

1. Аналіз філософських, історико-педагогічних, психологічних праць підтвердив актуальність проблеми розвитку ідей Дальтон-плану в сучасній педагогічній науці і практиці. Окремі її аспекти відображено у вітчизняних і зарубіжних працях, зокрема щодо впливу реформаторської педагогіки на розвиток зарубіжної педагогічної думки; історичних аспектів і сучасних тенденцій розвитку альтернативної освіти; характеристики Дальтон-плану як нової педагогічної технології навчання в США першої половини XX ст.; життєдіяльності та науково-педагогічної спадщини педагога-новатора Х. Паркхерст; змістового наповнення наукової концепції Х. Паркхерст про індивідуалізоване навчання тощо. Незважаючи на вагомий теоретичний напрацювання, проблема дослідження розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі не стала предметом комплексного наукового пошуку. На підставі семантико-категоріального аналізу базових понять дослідження розкрито сутність і принципи Дальтон-плану як педагогічної технології, що характеризується: концептуальністю (філософський, педагогічний, психологічний концепти), системністю (логічна послідовність і цілісність освітнього процесу, взаємозв'язок між усіма складовими: Дім, Завдання, Лабораторія), ефективністю (усі випускники Дальтон-школи вступають до закладів вищої освіти) управлінням, відтворюваністю (успішне впровадження в інших однотипних навчальних закладах в різних соціокультурних умовах); базується на принципах (свободи, самостійності, співробітництва); реалізується за допомогою спеціальних форм навчання (навчальне заняття у класі, колективний урок, лабораторне заняття (Дальтон-година, Дальтон-день, Дальтон-тиждень),

конференція); передбачає наявність організаційних умов (матеріальне забезпечення, правила поведінки, готовність учителя до зміни своїх функцій). Використання Дальтон-плану сприяє індивідуальній корекції знань, розвитку самостійного мислення, покращенню навчальної мотивації, розвитку пізнавальних інтересів учнів, формуванню таких якостей особистості як самостійність, відповідальність та працелюбність. Дальтон-план побудований на принципі індивідуалізованого навчання; передбачає характерний розподіл навчального матеріалу та індивідуальний облік праці; уможливорює пристосування темпу навчання до можливостей школярів.

2. Здійснено ретроспективний аналіз розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі у XX ст. – на початку XXI ст. Обґрунтовано основні критерії авторської періодизації: конкретно-історичні події; об'єктивні закономірності соціально-культурного, політичного й економічного розвитку США, Нідерландів, Польщі загалом та систем шкільної освіти зокрема; виникнення і функціонування спеціальних закладів дошкільної, початкової і середньої освіти, що імплементували ідей Дальтон-плану у досліджуваних країнах; популяризація і поширення ідей Дальтон-плану у діяльності національних і міжнародних Дальтон асоціацій. Виявлено й схарактеризовано три основні взаємопов'язані періоди розвитку досліджуваного феномену: перший період – *інноваційний* (1910-1939 рр.) – пошук Х. Паркхерст нових напрямів та методик викладання для реорганізації фізичної й соціальної структури школи і зміни змісту навчання; формулювання концепції Лабораторного плану (у подальшому – Дальтон-плану); відкриття нових Дальтон-шкіл, упровадження потужних освітніх реформ у педагогіці на засадах гуманізму, прогресивізму, прагматизму; створення нових дидактичних систем шкільної освіти, зорієнтованих на демократичні ідеї експериментальних американських педагогічних досліджень; активне впровадження ідей Дальтон-плану в країнах Європи (Велика Британія – «Горвард-план», СРСР – бригадно-лабораторний метод, Нідерланди, Польща – Дальтон-план; популяризація Дальтон-плану і пошанування Х. Паркхерст державними нагородами у Китаї (1925 р.) та Японії (1937 р.)); другий період – *сталий дальтопланівський* (1940–2000 рр.) – стабільна робота єдиної в США Дальтон-школи під керівництвом Х. Паркхерст, та нідерландських шкіл, що впровадили Дальтон-план; за вагомий внесок та вплив у розвиток шкільної освіти Нідерландів Х. Паркхерст було нагороджено орденом Оранських-Нассау відкрито й названо на її честь школу в м. Роттердам (1957 р.); з 1969 р. американська Дальтон-школа зазнає модифікації в бік традиціоналізму, що зумовлено запровадження державних стандартів до навчання і контролю результатів учнівських досягнень у США; третій період – *євроконсолідаційний* (2001 р.– дотепер) – заснування міжнародної асоціації Дальтон Інтернешнл представниками національних асоціацій з Нідерландів, Чехії, США, Австралії; активне створення Дальтон асоціацій в європейських країнах (Польща, Чехія); впровадження концепції Дальтон-плану в дошкільну та початкову освіту Польщі; позитивна динаміка та розширення географії шкіл у зарубіжних країнах (Австралія, Японія, Китай); започаткування періодичних науково-педагогічних видань, присвячених методичним та організаційно-педагогічним засадам навчання за Дальтон-планом;

запровадження сертифікації вчителів та шкіл з метою забезпечення якості організації освітнього процесу на принципах Дальтон-плану.

3. Схарактеризовано особливості впровадження ідей Дальтон-плану в контексті модернізації шкільної освіти США, Нідерландів, Польщі, до яких віднесено: встановлення чіткої процедури ліцензування дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів (угода про співпрацю встановлює розмір щорічного фінансового внеску за використання міжнародного бренду "Dalton International"; підтримка освітніх процесів, зокрема створення освітньої програми відповідно до вимог національного законодавства здійснюється під час консультацій, семінарів та тренінгів; надання дидактичних матеріалів Дальтон-плану та навчання місцевих Дальтон-консультантів є відповідальністю асоціації Дальтон Інтернешнл; Дальтон експертиза проводиться міжнародними Дальтон-консультантами); забезпечення науково-методичного супроводу в межах діяльності Міжнародної дослідницької платформи з метою вивчення ефективності інноваційних ідей Дальтон-плану, просування міждисциплінарних дослідницьких проєктів; підтримка Дальтон-шкіл та інших закладів освіти у забезпеченні якості дальтонпланівської технології; стандартизація та сертифікація закладів освіти і вчителів згідно із документом «Стандарти акредитації та критерії «Міжнародна Дальтон-школа», що налічує п'ять стандартів: візія та місія школи; сертифікація вчителів; основні норми та правила функціонування школи; процедура переатестації шкіл, що вже отримали сертифікат «Міжнародна Дальтон-школа»; повноваження школи при присвоєнні статусу «Міжнародна Дальтон-школа».

4. Визначено перспективні напрями поширення ідей Дальтон-плану в міжнародному освітньому просторі. Доведено, що на початку ХХІ ст. у результаті діяльності міжнародної Дальтон-асоціації відбулося утвердження її ролі як популяризатора педагогічної спадщини Х. Паркхерст; координатора розвитку ідей Дальтон-плану та поширення його у міжнародному освітньому просторі шляхом створення спеціалізованої системи науково-комунікаційних зв'язків (виставки, конференції, «круглі столи», симпозиуми, видання часописів («Inspiracje Daltońskie. Teoria i Praktyka» (Польща); «DaltonVisie» (Нідерланди); «Dalton Deutschland. Schriftenreihe zur Daltonpädagogik» (Німеччина)). З'ясовано, що перспективними напрямами діяльності міжнародної Дальтон-асоціації у розвитку ідей Дальтон-плану є: стимулювання інновацій в контексті навчання за Дальтон-планом; збір і класифікація статистичних даних; узгодження термінологічного апарату; поглиблення знання та розуміння проблем індивідуалізації навчання (створення Міжнародної дослідницької платформи); розроблення рекомендацій щодо підготовки вчителів до організації освітнього процесу на принципах Дальтон-плану (започаткування спеціалізованих освітніх програм на рівні магістратури та аспірантури в Польщі; чотириденні сертифікаційні тренінги «Міжнародний Дальтон вчитель»); забезпечення її якості шляхом сертифікації вчителів та ліцензування закладів дошкільної та шкільної освіти на основі «Стандарти акредитації та критерії «Міжнародної Дальтон школи» (здійснюють офіційні Дальтон-асоціації в Австрії, Чехії, Нідерландах, Польщі, Німеччині); створення національних Дальтон-асоціацій як центрів обміну інформацією; прогнозування і розроблення стратегій її розвитку.

5. Окреслено рекомендації щодо творчого використання конструктивних ідей та історичного досвіду зарубіжних країн упровадження елементів Дальтон-плану в умовах сучасного реформування шкільної освіти України *на державному рівні*: поглиблення розуміння важливості й ефективності індивідуалізації навчання та проєктування індивідуальної траєкторії навчання для кожного учня на рівні загальнодержавних концептуальних і нормативних документів; внесення змін до законодавчого забезпечення процедури легалізації державних закладів загальної середньої освіти, які впроваджують альтернативні форми навчання; організація підготовки і підвищення кваліфікації нового покоління конкурентоспроможних педагогічних працівників щодо застосування в освітньому процесі альтернативних форм навчання, зокрема ідей Дальтон-плану тощо; *на регіональному рівні*: створення Української Дальтон Асоціації – організації, що буде уповноважена здійснювати процес сертифікації закладів дошкільної та шкільної освіти на отримання сертифікату «Дальтон-школа» з подальшим моніторингом дотримання принципів дальтопланівської освіти; створення регіональної програми розвитку альтернативної освіти та визначення опорних закладів освіти в межах її реалізації; *на рівні закладу освіти* створення банку даних інноваційних педагогічних технологій, моделей, систем навчання; оновлення технологій професійного розвитку вчителів, враховуючи особливості викладання за альтернативними формами навчання, зокрема Дальтон-планом; формування освітнього середовища, що сприятиме самореалізації учнів, вмінню самостійно діяти, ініціювати нові ідеї, використовувати різноманітні джерела для пошуку та обробки інформації тощо.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї актуальної проблеми. До подальших перспектив наукового пошуку вважаємо за доцільне віднести такі напрями: історико-педагогічні засади розвитку Дальтон-плану в Польщі; розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній системі Австралії; порівняльний аналіз упровадження Дальтон-плану в системах шкільної і вищої освіти зарубіжних країн; персонографічні дослідження видатних педагогів-послідовників «педагогіки співробітництва».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Vorobiova, L. (2019). American experience of the Dalton Plan in the Dutch schooling. *Comparative professional pedagogy*, 9 (2), 80-85.
2. Воробйова, Л. (2019). Дальтон-план як система організації навчання у контексті вітчизняного освітньо-педагогічного дискурсу початку ХХ століття. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 23-28.
3. Vorobiova, L. (2019, March 29). Implementation of the Dalton Plan Ideas into Ukrainian alternative schooling. *Intellectual Archive*. Retrieved from <http://www.intellectualarchive.com>
4. Воробйова, Л. (2018). Історико-соціальні передумови формування педагогічних поглядів Хелен Паркхерст. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 61, 6-10.

5. Воробйова, Л. (2018). Творча співпраця Х. Паркхерст та М. Монтесорі у розвитку експериментальної педагогіки на початку ХХ ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота.* 2 (43), 58-62.

6. Пастухова, Л. (2012). Теоретичні основи Дальтон-плану. *Педагогіка вищої та середньої школи.* 34, 386-392.

7. Пастухова, Л. (2012). Педагогічна взаємодія у контексті Дальтон-плану. *Порівняльна професійна педагогіка.* 1, 152-157.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Пастухова, Л. (2004). Загальна характеристика основних рис технології проекту при викладанні іноземної мови у вищій технічній школі. *Динаміка наукових досліджень «2004». III Міжнародна науково-практична конференція, Дніпропетровськ, 21-30 червня* (с. 42-43) Дніпропетровськ: Наука і освіта.

9. Пастухова, Л. (2009). Розвиток самостійної навчальної діяльності засобами інноваційних технологій при підготовці фахівців зі спеціальності «ПЦБ». *Педагогічна майстерність у вимірах сучасних технологій учіння і виховання. Матеріали Звітної наукової конференції Інституту педагогічної освіти і освіти доросли НАПН України, Київ, 15 лютого* (с. 233-234). Вінниця: ТОВ фірма «Планер».

10. Пастухова, Л. (2010). Independent work as a basis of competence forming. *Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців у контексті Болонської декларації, Міжнародна науково-практична конференція, Кривий Ріг, 18 березня* (с. 8-9) Кривий Ріг: Видавництво ІРИДА.

11. Пастухова, Л. (2011). Basic goals of the foreign languages teaching under the Dalton plan. *Лінгвістичні студії. Збірка тез Міжвузівської науково-методичної конференції, Кривий Ріг, 15 березень* (с.204-206). Кривий Ріг: Видавництво ІРИДА.

12. Пастухова, Л. (2012). Вплив методу Марії Монтесорі на освітню модель Дальтон-плану. *Звітна науково-практична конференція Інституту педагогічної освіти і освіти доросли НАПН України, Київ, 9-10 квітня* (с. 12-13). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова.

13. Пастухова, Л. (2013). Іноземна мова як шлях реалізації порівняльно-педагогічної діяльності С.Ф. Русової, *Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців в контексті євроінтеграційних освітніх процесів Міжнародна науково-практична конференція, Кривий Ріг, 28 березня* (с. 10-12). Кривий Ріг: КНУ.

14. Воробйова Л. (2017). Дальтон-план у контексті риторики комуністичної радянської освіти. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 3-4 листопада* (с. 10-12). К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

15. Воробйова, Л. (2019). Упровадження Дальтон-плану в систему шкільної освіти США та країн ЄС. Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д.О.

16. Воробйова, Л. (2019). Програма зі спецкурсу «Упровадження Дальтон-плану в систему шкільної освіти США та країн ЄС». Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д.О.

АНОТАЦІЇ

Воробйова Л.В. Розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2021.

У дисертації «Розвиток ідей Дальтон-плану в шкільній освіті США, Нідерландів, Польщі» здійснено комплексне дослідження змісту та особливостей розвитку ідей Дальтон-плану в шкільній освіті. Встановлено, що освіта за Дальтон-планом передбачає: формування в учнів самостійності, розумової та моральної свободи, ініціативи, почуття відповідальності; пошук учнем раціональних методів роботи; розподіл навчального матеріалу; гнучкість темпу навчання; індивідуальний облік праці. Сутність філософії заснованої Х. Паркхерст технології Дальтон-план полягає в поєднанні кабінетного навчання та навчального процесу і базується на трьох принципах: свобода, співробітництво та самостійність об'єднаних принципом гуманізму. Імплементация технології в цілому або її елементів дасть змогу суттєво удосконалити шкільну освіту України.

Ключові слова: Дальтон-план, реформаторська педагогіка, альтернативна форма навчання, індивідуалізоване навчання, Дальтон-школа, Хелен Паркхерст.

Воробьева Л.В. Развитие идей Дальтон-плана в школьном образовании США, Нидерландов, Польши. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики». – Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2021.

В диссертации «Развитие идей Дальтон-плана в школьном образовании США, Нидерландов, Польши» осуществлено комплексное исследование содержания и особенностей развития идей Дальтон плана в школьном образовании. Установлено, что образование по Дальтон-плану предусматривает: формирование у учащихся самостоятельности, умственной и моральной свободы, инициативы, чувства ответственности; поиск учеником рациональных методов работы; распределение учебного материала, гибкость темпа обучения; индивидуальный учет труда. Суть философии основанной Х. Паркхерст технологии Дальтон-план заключается в сочетании кабинетного обучения и учебного процесса, основанного на трех принципах: свобода, сотрудничество и самостоятельность, объединенных принципом гуманизма. Реализация технологии в целом или ее элементов позволит существенно усовершенствовать школьное образование Украины.

Ключевые слова: Дальтон-план, реформаторская педагогика, альтернативная форма обучения, индивидуализированное обучение, Дальтон-школа, Хелен Паркхерст.

Vorobiova L.V. Development of Dalton Plan Ideas in schooling of USA, Netherlands, Poland. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis on the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences by the Specialty 13.00.01 – “General Pedagogy and History of Pedagogy”. – Ivan Ziazun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation "Development of Dalton Plan Ideas in schooling of USA, Netherlands, Poland" relies extensively upon comprehensive study of the Dalton Plan content. The presentation includes the analysis of the features of development Dalton Plan ideas in the school systems abroad. Also, it was considered the attempts to implement Dalton Plan into schooling of Ukraine. The prospects of the using Dalton Plan ideas have been determined.

The essence of the Dalton Plan is revealed as a combination of individually planned individualized learning, combined with group forms of the organization of the educational process. Having analyzed the definitions and the characteristics of the Dalton Plan in the scientific, encyclopedic and pedagogical literature, we concluded that there is no consensus among scholars regarding the essence of the Dalton Plan. The Dalton Plan is considered as the pedagogical technology, the system of education, the form of study and the teaching method.

The study presents the content of education according to the Dalton Plan. The Dalton Plan education can be considered as the coherence among: the development of both mental and moral freedom of students; the propagation of independence, initiative, sense of responsibility for the accepted obligations; the search of rational methods of work by a student (during the characteristic distribution of educational material, adapting the pace of learning to his capabilities); the individual recording of work fulfilled by a student. The Dalton Plan model was originated by H. Parkhurst. Its initial theoretical aspects are based on the following. The Dalton Plan is a combination of the classroom learning with an educational process based on three principles. The focus is laid on the trinity of principles: freedom, cooperation and autonomy. The above mentioned principles are combined by one main principle – the principle of humanism. This can be considered as the essence of the Dalton Plan philosophy.

The conception of the study is based on the following interrelated concepts: *the methodological concept* of the study allowed to characterize the theoretical and methodological foundations of the development of the Dalton Plan ideas into the school systems of different countries, to perform analysis, to reveal both the interdependence and divergence of the scientific approaches to the problem study; *the chronological-system concept* allowed to focus on the periodization of the topic under study at the different historical stages; *the historical one* – contributed to the substantiation of trends in the development of ideas of the Dalton Plan; *the axiological concept* – made it possible to evaluate the experience, giving grounds to interpret the results of implementation of the Dalton Plan into the educational institutions of the leading countries of the world; *the theoretical one* – helped to ensure the full study of the problem of development of the Dalton Plan ideas, its components, to substantiate the necessity for study the pedagogical technology of the Dalton Plan and to outline the leading directions of development within the system of individualized learning, which is implemented into Ukrainian educational

institutions; *the biographical and personalistic concept* – made it possible to identify and introduce into the scientific circulation the new historical facts and personological material.

The practical significance of the research results is to develop and approve a training and methodological complex, which consists of a special course program and methodological recommendations "Implementation of the Dalton Plan in the school system of the US and EU countries" addressed to students, postgraduate students of all forms of study, teachers, tutors of higher education institutions, to advance knowledge on the theory and history of pedagogics, alternative forms of learning organizing. Theoretical material of the work can be used for: preparation students' abstracts, term papers, course works, diploma works; teaching at the pedagogical courses in the field of pedagogical skill development. For more than 100 years the Dalton Plan is considered as the efficient pedagogical technology. The detailed study of the Dalton Plan ideas, the implementation of a whole model into particular types of schools, or the introduction of its constituent elements will make it possible to significantly improve our own education system, especially while reforming of the educational system of Ukraine.

Key words: Dalton Plan, alternative form of study, individualized learning, Dalton School, Helen Parkhurst.

Підписано до друку 19.08.2021 р. Формат 60 x 84/16.
Папір офс. Гарнітура Times New Roman. Друк – різнографія.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1908-4.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві «ДКС центр»
Свідоцтво ДК № 3457 від 08.04.2009 р.
04073, м. Київ, Куренівський провулок, 17, т/ф (044) 537-14-34